

Passiivisia mutta kuitenkin naisia

J a a k o T u r u n e n

Kesällä 2009 Puolassa syntyi kansanliike sukupuolipariteetin puolesta vaalilistoilla.¹ Oikeastaan kansanliikkeen vaatimus oli vieläkin radikaalimpi. Se nimittäin ehdotti, että naisten määrä vaalilistoilla tulisi olla vähintään sama kuin miesten, eli naisia voisi olla yli 50 %, mutta miehiä ei (Druk nr 2713, 2010). Tähän oli yksi hyvin yksinkertainen syy: naisia on Puolassa tilastollisesti enemmän kuin miehiä, joten heidän edustuksensa myös vaalilistoilla saisi olla suurempi kuin miesten. Kansanliike sai alkunsa kesällä 2009 kokoontuneen naisten kongressin (Kongres kobiet) tekemästä aloitteesta. Kansanliike oli massiivinen, ja vuoden 2009 loppuun mennessä yli 150 000 puolalaista oli allekirjoittanut vetoomuksen pariteetin puolesta ja aloite saatiin asetettua parlamentin esityslistalle. Helmikuussa 2010 oli lakialoitteen ensimmäinen käsittely parlamentin alahuoneessa Sejmissä. Lakiesitys muuttui parlamentaarisen prosessin myötä, mutta joulukuussa 2010 Sejm kuitenkin hyväksyi ensimmäisen sukupuolikiintiölain Itä- ja Keski-Euroopassa. Laki määrää parlamentti-, Eurooppa- ja kunnallisvaalien äänestyslistoille 35 % kiintiön sekä miehille että naisille. Ehdon täyttämättä jättämisestä seuraa vaalilistan hyl-

kääminen.

Kyseinen lakialoite on ensimmäinen selvästi feministinen aloite, jonka Puolan parlamentti on hyväksynyt. Lakialoite syntyi puoluepolitiikan ulkopuolella, ja niin hallitus- (PO ja PSL)² kuin oppositiopuolueetkin (PiS, LiD, PJN, MN) jakautuivat sen osalta. Aikaisemmat aloitteet – esimerkiksi abortin helpottamisesta tai naisten ja miesten yhtäläisten oikeuksien takaamisesta (1996–1997, 1999 ja 2003) – oli hylätty, ja Puola on myös neuvotellut poikkeuksen Euroopan unionin perusoikeuskirjaan, jossa taataan naisten tasa-arvo perheessä. Tässä yhteydessä vuoden 2009 laki vaalilistojen sukupuolikiintiöistä on merkittävä muutos ja herättää kysymyksen, miksi tämä selvästi feministinen lakialoite – ja vieläpä kansalaislakialoite – onnistui saavuttamaan parlamentin enemmistön hyväksynnän siinä, missä monet vastaavat feministiset yritykset olivat epäonnistuneet?³ Tämä artikkeli pyrkii vastaamaan kysymykseen tarkastelemalla yksityiskohtaisesti lakialoitteesta käytyä keskustelua Sejmissä. Artikkelin pääpaino on parlamenttikeskustelussa ja sen kautta avautuvassa poliittisessa ja kulttuurisessa kontekstissa, joka johti lain hyväksymiseen. En tässä arvioi kiintiöihin johtaneiden sosiaalisten voimien tasapainoa tai kiintiöiden poliittista tai yhteiskunnallista merkitystä tulevaisuudessa vaan keskustelun käännteitä, joiden kautta lakialoite varmisti parlamentin enemmistön hyväksynnän.⁴ Yhtenä kantavana teemana on pyrkimys osoittaa sukupuolen ja demokratian välisten kytkösten moninaisuus Puolassa. Tämän voi myös nähdä kritiikkinä sellaista tutkimusta kohtaan, joka painottaa selitysmallina miesten tietoista roolia

naisten alistamisessa ja yksityisen ja julkisen sfäärin välisen rajan uudelleenmäärittelyssä (esim. Watson 1993a ja 1993b). Lähestymistapana on kulttuurisemioottinen, ja se pyrkii tarkastelemaan erilaisten tulkintatapojen vuorovaihtuksen tulosta sukupuolikiintiökeskustelussa.

Teksti ja tulkinta

Lähestyn parlamenttikeskustelua Hans-Georg Gadamerin filosofisen hermeneutiikan viitekehyksessä, jossa tulkinta nähdään ihmisen ontologisena maailmassaolon muotona (1989). Mutta toisin kuin Gadamerin filosofia, pyrin yhdistämään hermeneuttisen kehän ensisijaisuudenmahdollisuuteen tekstin systemaattisesta lukemisesta. Luen tässä Puolan parlamenttikeskustelua keskusteluanalyysin (KA) kautta, mutta yhdistän siihen Mihail Bahtinin teorian kielen dialogisuudesta (1981; 1984) sekä Juri Lotmanin kulttuurisemiotiikan (1990; 2005; 2009). Tilan rajallisuuden vuoksi esitän tässä artikkelissa tiivistetysti, miten sovellan KA:a ja miten Lotmanin kulttuurisemiotiikka auttaa laajentamaan KA:n käsitystä kontekstista. Käsitelen metodin epistemologisia ja ontologisia kysymyksiä tarkemmin tulevassa väitöskirjatyössäni.

Analyysini rakentuu kolmen KA:n perusperiaatteen sovellukselle. Ensimmäiseksi KA:n keskittyminen vuorotteluun keskustelun rakentava osana on merkitykseltään kauaskantoisempi kuin usein huomataan. Vuorottelu tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että keskustelu koostuu vuoropuhelusta. Vuoropuhelu ei kuitenkaan tarkoita vain mielipiteiden vaihtoa, vaan kuten Bahtinin dialoginen sana, vuorottelu viittaa puheaktia seuraavan vastauksen mahdollisuuteen aktualisoida tietty merkityspotentiaali edellisestä vuorosta. Toisin sanoen, mikään puheakti yksinään ei riitä sosiaalisen toiminnan yksiköksi, vaan analyysin on aina kohdistuttava pariin lausuma-tulkinta, jossa jälkimmäinen oleellisesti määrittää edellisen sisällön merkityksen. Bahtinia siteeraten, ”sana kielessä on puoliksi jonkun toisen” (Bahtin 1981, 278). Jokainen lausuma esittää siten tulkinnan edellisestä lausumasta. Toiseksi

vuorottelu osoittaa, että keskustelun rakenteella on mahdollisuus vaikuttaa vuorojen sisältöön.

Vuorottelua voidaan pitää keskustelun ontologisena kuvauksena. Konkreettisenä metodologisena kysymyksenä vuorottelu ilmenee sekvenssianalyyseissa, joka keskittyy vuorojen välisiin kytköksiin. Esimerkiksi kysymystä seuraava vuoro pyritään tulkitsemaan vastaukseksi. Se miten tyydyttävänä tämä vastaus nähdään on empiirinen ja keskustelun osallistujien päätettävissä; se ei siis ole normatiivinen ja keskustelun ulkopuoliselle analysoijalle esitettävä kysymys. Sekvenssianalyysin avulla voidaan tarkastella, mihin aikaisempiin lausumiin puhujat viittaavat, ja siten pyrkivät rakentamaan yhteyttä oman lausumansa suhteesta aikaisempiin lausumiin.

Korjaus on toinen metodologinen aspekti keskustelun rakenteen ja laajemman kulttuurisen kontekstin välillä. KA:ssa korjaus viittaa kahteen keskustelun piirteeseen. Ensinnäkin korjaus tarkentaa edeltänyttä epäselvyyttä, ja tässä yhteydessä korjauksen voi tehdä itse puhuja tai toinen keskusteluun osallistuja. Syvemmillä tasolla korjaus – siis tarve selvittää aikaisempaa lausumaa – viittaa pyrkimykseen uudelleen arvioida lausuman kontekstia. Keskityn erityisesti tähän puoleen korjauksessa.

Koodinvaihto on kolmas soveltamani metodologinen näkökulma. Alun perin koodinvaihto kehittyi kaksikielisten keskustelun tutkimuksen yhteydessä (esim. Blom ja Gumperz 1972; Auer 1984), mutta viimeaikaisemmassa tutkimuksessa se on käsitetty laajemmin puheessa eroteltavien tekstien välisinä etäisyyksinä (esim. Lappalainen 2005, 173; 2009, 137). Lappalaisen mukaan esimerkiksi lainausmerkit, vastaanottajan esiin nostaminen, interjektiot, toistot ja erityinen sanasto, kuten ero merkityn ja merkitsemättömän muodon⁵ välillä, voidaan nähdä merkkeinä tietystä kontekstista, jossa lausuma tahdotaan tulkittavan. Tässä yhteydessä koodinvaihto tarjoaa viitteitä lausuman aiotusta kontekstista. Analysoimassani aineistossa etenkin sukupuolittuneiden tai sukupuolineutraalien muotojen käyttö näyttää juuri koodinvaihdon tapaan ”synnyttävän merkkejä siitä, miten sanottua sisältöä

tulisi dekodata” (Gumperz 1982, 98). Tässä yhteydessä on syytä painottaa, että merkitsemätön muoto – puolan kielessä maskuliini – voi todellakin olla merkitsemätön, eikä sen käytön tarvitse viitata merkityn muodon eli feminiinin, ulossulkemiseen⁶.

Kontekstin julkipuhuminen

KA:n ominaispiirre tekstin tulkinnan suhteen on sen voimakas kytkös havaittavissa oleviin piirteisiin tekstissä. Toisin sanoen KA lähestyy keskustelua *emic*-tason kautta eli niiden kategorioiden ja määrittelyjen kautta, joita keskustelijat itse tuottavat ja joihin he keskustelussa orientoituvat (Schegloff ja Sacks 1973; Drew ja Heritage 1992; Psathas 1995). *Etic*-tason abstraktit luokat, joita tutkija itse tuo mukanaan aineiston tulkitaan, eivät kuulu KA:n piiriin. Aineistossani esimerkiksi sukupuoli näyttäytyy vaihtelevasti keskustelijoiden kielenkäytössä ja nostaa esiin kysymyksen, milloin sukupuoli on relevantti analyysikategoria ja milloin keskustelijat eivät orientoidu sukupuoleen relevanttina kategoriana. Tämä asetelma mahdollistaa monien eri kontekstien yhtäaikaisen mukanaolon ja analyysin, mutta se myös tekee kyseenalaiseksi *etic*-tasolla määriteltävän abstraktin kontekstin. Tässä on selvä yhtymäkohta Gadamerin hermeneutiikan ja KA:n välillä. Gadamer näki tulkinnan osana hermeneuttista kehää, jossa tekstin ja tulkitsijan horisontit yhdistyvät, ja tulkinnasta tulee keskustelijoiden suhde niin tekstiin (keskusteluun) kuin sen osallistujiin.

Gadameria on kritisoitu, koska hänen hermeneutiikkansa painottaa liiaksi traditiota ymmärtämisen tilana (Ricoeur 1981, 68). Keskustelen seuraavassa Juri Lotmanin kulttuurisemiotiikan mahdollisuudesta avartaa Gadamerin teoriaa ymmärtämisestä tradition määrittämänä hermeneuttisena kehänä ja nostan esiin käsitteet ”kääntäminen” ja ”räjähdys” kahtena erilaisena hermeneuttisena kokemuksena, jotka molemmat uudelleen määrittävät tulkitsijan suhdetta tekstiin ja sen kontekstiin.

Juri Lotmanin kulttuurisemiotiikka kehittää

Bahtinin ajatusta dialogisesta lausumasta, jonka tämä näki sukeutuvan tietystä sosiokulttuurisesta kontekstista ja olevan aina dialogisessa suhteessa toisiin lausumiin. Lotmanin kulttuurisemiotiikan ydin on kulttuuristen tekstien dialogisuus (Semenenko 2012, 50–51), ja sen seurauksena kulttuuristen tekstien ymmärtäminen tapahtuu aina vuorovaikutuksessa vastaanottavien kontekstien ja saatavilla olevien kulttuuristen kielten kanssa (Semenenko 2012, 61). Teksti on kulttuurisesti merkityksellinen kokonaisuus ja tulkittavissa kulttuuristen kielten avulla. Kieli tässä yhteydessä viittaa eräänlaiseen koodiin, jonka avulla tekstit voidaan tulkita niiden kulttuurisessa kontekstissa. Kulttuuri on siten tekstien ja kielten jatkumo, joka on järjestäytynyt hierarkkiseksi semiosfääriksi.

Lotmanin semiosfääriin ja Gadamerin traditiion välinen yhteys on päällisin puolin ilmeinen, mutta siinä missä Gadamerin hermeneuttinen kehä mahdollistaa tekstin totuuden siirtymisen tulkitsijan kontekstiin, Lotmanin tapa hahmottaa ymmärtäminen kahden käsitteen – kääntäminen ja räjähdys – kautta lähestyy yksilön hermeneuttista kokemusta epätäydellisenä ja siten uutta luovana prosessina: ”Kääntäminen on tietoisuuden primäärinen mekanismi. Sanoa jokin toisella kielellä on tapa ymmärtää se.” (Lotman 1990, 127.) Tietoisuus siis edellyttää tietyn semioottisen tilan, semiosfääriin, olemassaoloa (Lotman 2005, 206), samoin kuin lausuma edellyttää vuorottelua keskustelun perustana. Oleellinen ero Gadamerin ”ymmärtämisen” ja Lotmanin ”kääntämisen” välillä on se, että ”kääntäminen” suuntautuu semiosfääriin uudistamiseen, kun taas ”ymmärtämisen” päämääränä on ikään kuin siirtää historiallinen totuus nykyaikaan. Peteer Toropin sanoin:

Kääntämistoiminta ei siis käsitä vain kielten ja tekstien välittämistä, vaan se käsittää myös kuvaillevien kielten luomisen, ja tämän metakielellisen toiminnan avulla kääntäminen organisoii oman ja vieraan kulttuurin välisiä suhteita. (Torop 2008a, 255.)

Haluan tässä yhteydessä nostaa esiin kaksi huomiota. Ensinnäkin Lotman ymmärtää semiosfäärin edeltävän konkreettista semiosista, ja siten mikään lausuma itsessään ei ole täydellinen tai lopullinen ja vain semiosfääri voi mahdollistaa sen temporaalisen tulkinnan. Sama ajatus on vuorottelun perustana. Toinen huomioni koskee kommunikaation sidonnaisuutta kulttuuriseen kontekstiin – toisin sanoen semiosfääriin. Kommunikaatiolla on tässä yhteydessä kolme funktiota: se välittää tekstejä keskustelijoiden välillä, tekstien kääntäminen eli ymmärtäminen synnyttää uusia tekstejä ja kieliä niiden tulkitsemiseksi ja uudet tekstit ja kielet puolestaan uudelleenjärjestävät kulttuurisen kontekstin suhdetta tai rajaa muihin kulttuurisiin konteksteihin (Torop 2008b 394).

Viimeisimmässä kirjassaan *Culture and Explosion* (1992 [2009]) Lotman erottaa kaksi kulttuurisen muutoksen tapaa. Ensimmäinen on edellä mainittu kääntäminen; toinen on räjähdys. Usein räjähdys tulkitaan koko kulttuuria ravistavana murroksena (esim. Torop 2008a & 2008b; Huttunen 2012; Žytko 2009), ja esimerkiksi Neuvostoliiton hajoamista voidaan pitää kulttuurisena räjähdysnä. Oma tulkintani nousee kuitenkin kulttuurisemiotiikan perinteestä nähdä yksilölliset ja kulttuuriset prosessit isomorfisina, mutta painotan räjähdysmerkitystä juuri yksilöllisenä hermeneuttisena kokemuksena, joka ei ole kommunikoitavissa saatavilla olevien kulttuuristen kielten avulla.

Kirjassa *Culture and Explosion* termi ”räjähdys” esiintyy kahdessa erilaisessa yhteydessä, joista ensimmäinen käsittää intiimin ja kuvailemattoman kokemuksen ja toinen räjähdysyhteyden laajempaan kulttuuriseen kontekstiin merkatien eroa menneisyyteen. Molemmissa tapauksissa räjähdys nähdään informaatiotulvana, jonka käsittelyyn saatavilla olevat kulttuuriset kielet eivät riitä, ja samalla kommunikaatiosta tulee ennakoimatonta. Erona Gadamerin hermeneuttiseen kokemukseen, Lotmanin räjähdys ”pakottaa” vastaanottajan suhtautumaan vieraaseen tekstiin tilassa, jossa puuttuvat kulttuuriset koodit tekstin tulkitsemista varten.

Esimerkkeinä tällaisesta kohtaamisesta vieraan tekstin kanssa Lotman mainitsee mm. erisnimien merkityksen (2009, 30–37), hulluuden (38–64) ja unet (2009, 142–146). Toinen merkittävä ero on, että Lotmanin kielikäsitteily pohjaa kielen materiaalisuuteen, ja siten tekstillä ei ole vain hermeneuttista merkitystä kuten Gadamerilla, vaan se myös vaikuttaa laajemmin kulttuurin uudelleenjärjestäytymiseen.

Huttunen on viitannut räjähdysmerkitykseen katakreesisenä tekstinä eli tekstinä, joka esiintyy väärässä kontekstissa ja jolla ei ole omaa kieltä tai meta-kielillistä tulkintaa (Huttunen 2008; 2012, 177). Tällöin se näyttäytyy kulttuurisesti käsittämättömänä tekstinä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kyvyttömyys ymmärtää poliittista argumenttia ei välttämättä johdu haluttomuudesta, vaan kulttuurisesti tietty argumentti saattaa näyttytyä katakreesisena väitteenä, jonka tulkinta vaatisi poliittisen kulttuurin uudelleenmuokkaamista. Tämän vuoksi on tärkeää tarkastella ”vääryksiä” ei vain poliittisena haluttomuutena, vaan ilmauksina kulttuurisesta kontekstista, jossa tekstiä tulkitaan.

Empiirisen aineiston analyysissä lähdän liikkeelle siitä oletuksesta, että keskustelijat olettavat toistensa ymmärtävän heitä, jolloin Gadamerin tulkintaa vastaisi lähinnä Lotmanin käsite kääntämisestä. On kuitenkin mahdollista, että keskustelussa esiintyy teksti, joka nähdään sille epäsovivassa kontekstissa ja joka siten näyttäytyy käsittämättömänä. Itse asiassa heti keskustelun alkumetreillä käy ilmi, että pariteetin kannattajien perusväitettä poliittisen toiminnan mahdollisuuden tärkeydestä – ei sen tulosten – tulkitaan juuri katakreesisena tekstinä, käsittämättömänä siinä kulttuurisessa kontekstissa, jossa se havaitaan. Tällä on kauaskantoisia seuraamuksia keskustelun kululle.

Tutkimuskysymykset ja aineisto

Aihetta käsittelevässä kirjallisuudessa sukupuolikiintiöiden harvinaisuutta Keski- ja Itä-Euroopassa perustellaan sillä, että ne muistuttavat valtiotaloudellisesta naisten ”pakotetun

emansipaation” politiikasta (Dahlerup ja Freidenvall 2005, 34). Pakotetulla emansipaatiolla viitataan valtiososialistiseen politiikkaan, joka tähtäsi naisten integroimiseen tuotantoelämään. Tämän ohella institutionalisoitiin työssä käyvän äidin sukupuolisopimus, jonka mukaisesti naisilla oli palkkatyön lisäksi vastuu yksityisessä tuotettavasta hoivasta, kun miehinen identiteetti puolestaan rakentui vahvasti palkkatyön varaan (Einhorn 1993, 40). Samaan aikaan yksityisestä sfääristä tuli moraalisen antipolitiikan keskeinen ympäristö ja ”suojasatama” julkista sfääriä hallinnoivalta valtiolta. Naisten alistus sosialismissa siis juontui siis heidän kaksoisroolistaan sekä äiteinä että työntekijöinä.

Valtiososialismin jälkeen tapahtunut muutos johti naisten huomattavaan siirtymiseen yksityiseen sfääriin ja monet julkiset lastenhoitopalvelut siirrettiin perhepiiriin. Esimerkiksi esikoulut laskivat vuoteen 2000 mennessä reilusta 27 000 vuonna 1990 vajaan 8200, naisten työllisyys on 15 prosenttiyksikköä miesten työllisyyttä alhaisempi (2008), ja sukupuolierot työalojen välillä kasvoivat tehden esimerkiksi julkisesta hoivatyöstä ja kouluopetuksesta alipalkkattuja naisvaltaisia aloja (Kozek 2009, 40–42). Samalla kansallismielinen diskurssi kuvasi naiset ennen kaikkea kansakunnan äiteinä ja kansallisen kulttuurin välittäjinä. On tärkeä huomata, että tällä diskurssilla on selvä yhteys valtiososialismin aikaiseen antipolitiikkaan, joka on korostanut kulttuurisen kansakunnan merkitystä. Puolassa antipolitiikan yksi merkittävä osatekijä on myös ollut katolinen kirkko. Antipolitiikan, katolisen kirkon, kansallismielisen diskurssin ja talousmurroksen yhteisvaikutukset sukupuolipolitiikkaan ovat muovanneet yksityisen ja julkisen välisen rajan erilaiseksi kuin länsimaissa. Länsimainen feministinen kritiikki on pääsääntöisesti lähtenyt oletuksesta, että juuri perhe on naisten alistuksen ensisijainen paikka, ja ajatellut integroimisen julkiseen sfääriin tarjoavan väylän emansipaatioon (Einhorn 1993, 41–44, 60). Valtiososialistisessa ja postsosialistisessa Itä- ja Keski-Euroopassa länsimainen feministinen slogan ”yksityinen on poliittista” vastasi huonosti

sitä kokemusta, jonka mukaisesti monet naiset kokivat emansipaationa mahdollisuutensa jäädä kotiin ja pois työelämästä (Einhorn 1993, 64). Einhornin argumentti on, että naisten paluuta yksityiseen sfääriin kuuluttavaa diskurssia ei voida tulkita yksistään nationalistisen, uskonnollisen tai patriarkaalisen politiikan näkökulmasta, vaan siihen liittyy monia muitakin mahdollisia tulkinnallisia kehyksiä.⁷

Tässä yhteydessä Puolan sukupuolikiintiö on mielenkiintoinen, koska se on saavuttanut suuren kansansuosion ja herättänyt kiivaan poliittisen keskustelun (esim. Piotrowska 2009, 154). Tämän lisäksi monet kiintiön puolesta kampanjoineet suhtautuivat sen mahdollisuuksiin epäilevästi, mutta parlamenttikeskustelun myötä ja pienten muutosten jälkeen lakialoitteen hyväksyminen parlamentissa alkoi näyttää itsestään selvältä, ja marraskuussa Puolassa hyväksyttiin ensimmäinen lakiin pohjaava sukupuolikiintiö Itä- ja Keski-Euroopassa.⁸

Analyysissäni esitän aineistolle kaksi kysymystä, joista ensimmäinen koskee yllämainittua valtiososialismin perintöä ja sen merkitystä lakialoitteen käsittelyssä. Toinen kysymykseni koskee yllättävää muutosta alun negatiivisesta epävarmuudesta toisen käsittelyn julkilausuttuun luottamukseen, että parlamentti hyväksyy aloitteen.

Aineistoni käsittää kaikki Sejmissä sukupuolikiintiön käsittelyn ensimmäisellä ja toisella kierroksella pidetyt puheet sekä lakialoitetta käsitelleet parlamentaarisisissa komiteassa pidetyt puheet. Kaikkien puheiden – niin Sejmissä kuin komiteoissa pidettyjen – stenografiat ovat saatavissa Sejin palvelimelta. Lakialoitteen ensimmäisellä kierroksella 28. helmikuuta 2010 pidettiin 154 puheenvuoroa ja toisella 18. marraskuuta 45 puheenvuoroa; jos haluamme laskea vain ”kokonaisten” puheiden määrän välittämättä siitä keskeytettiinkö niitä vai ei, niin ensimmäisellä kierroksella pidettiin 59 ja toisella 11 puhetta. Viidessä lakialoitetta käsitelleessä komiteaistunnossa, joita pidettiin 8. huhtikuuta ja 9. marraskuuta 2010 välillä, pidettiin yhteensä 166 puheenvuoroa. Aineiston

analyysissa sovellan KA:n lähestymistapaa ja työkaluja etenkin tarkastelemalla sitä, miten puheenvuoroihin vastataan sekä miten lausuma vastaa edelliseen vuoroon. Analyysin kohteena on siis aina vuoropari ei itsenäinen lausuma. Toiseksi tarkastelen puheissa ilmeneviä korjauksia sekä koodinvaihtoa puhujan välineinä rakentaa puheelleen tarkoituksenmukaista kontekstia.

Valtiososialistisen menneisyyden merkitys: ensimmäinen katsaus

KA:n näkökulmasta kysymys valtiososialismin merkityksestä tulee tulkita kahtena kysymyksenä: ensimmäiseksi, ilmeneekö osallistujien puheissa tulkinta, että nykyinen lakialoite on epäsuosittu, ja toiseksi, tulkitsevatko he valtiososialismin vaikuttaneen lakialoitteen vastustukseen.

Lakialoitteen esitteli Puolan parlamentille professori Małgorzata Fuszara, joka edusti aloitteen esittänyttä järjestöä Kongres kobietia. Esittelypuheessaan Fuszara toteaa:

Ja toinen vastustajien myytti, johon usein törmäämme puhuessamme pariteetista tai kiintiöistä... (Fuszara, 18.2.2010, 61, 110).

Myös kansanedustaja Kozłowska-Rajewicz olettaa lakialoitteen vastustajien läsnäolon:

Lakiin kirjoitetulla pariteetilla on monta vastustajaa ja kohta varmasti kuulemme heitä... (Kozłowska-Rajewicz, 18.2.2010, 61, 113).

Ja ehkä vielä selvemmin PiS-puolueen kansanedustajan toteamuksessa:

Aluksi haluan ilmoittaa, että puolueeni ei aio ilmoittaa mielipidettä, että tämä projekti tulisi hylätä ensimmäisellä kierroksella [taputuksia]... (Szydło, 18.2.2010, 61, 113).

Näistä puheista käy ilmi, että puhujat orientoituvat keskusteluun siten, että pariteetilla oletetaan olevan lukuisia vastustajia, ja siten osallistujat ovat tietoisia tilanteen valta-asetelmasta:

pariteetin vastustajilla on etulyöntiasema, joka näkyy jo Szydłon suhteesta omaan ilmoitukseensa. Pariteetin kannattajat puolestaan ovat omaksuneet jo valmiiksi puolustusasetelman.

Jos katsomme lakialoitteen toista käsitteilykierrosta, huomaamme asetelman olevan toinen. Parlamentaarisen komitean edustaja Halina Rozpondek toteaa uudistetun aloitteen esittelypuheessa:

Kaikki parlamentaariset ryhmät, jotka osallistuivat tähän keskusteluun, tukivat tehtyä esitystä mahdollistaen naisten edustajien suuremman osallistumisen vaalilistoilla ja siten myös politiikassa (Rozpondek, 24.11.2010, 78, 99).

Lopetuspuheenvuorossaan Rozpondek on vielä optimistisempi:

Olen vakuuttunut, että istuntosali hyväksyy tämän (Rozpondek, 24.11.2010, 78, 107).

Laki hyväksyttiinkin selvin numeroin: 241 ääntä puolesta, 154 vastaan. Äännet lakia vastaan tulivat PiS puolueesta (129), PJN:stä (11) ja PO:sta (10) ja muutamasta muusta pienestä puolueesta. PiS:n tapauksessa puoluekuri vaati lain vastustamista, minkä seurauksena osa jäsenistä ei äänestänyt lainkaan; myös lakia puolustava PO vaati puoluekuriä, mutta kymmenen kansanedustajaa äänesti puolueen linjaa vastaan. Alun epävarmuus oli pääasiassa kääntynyt vain yhden merkittävän puolueen vastustukseksi – ja tässäkin yhteydessä puoluekurin vaatiminen osoittaa, ettei puolue ollut yksimielinen. Aineistoista näemme, että puhujat todellakin orientoituivat keskusteluun siten, että aloitteella on paljon vastustajia, mutta tämä orientaatio muuttui merkittävästi keskustelun myötä.

Seuraavaksi tarkastelen, miten puhujat suhtautuvat valtiososialistisen historian ja ”pakotetun emansipaation” merkitykseen. Ehkä hieman yllättäen vain neljä puhetta nosti esiin käsiteltävän lakialoitteen ja historian kytkökset ensimmäisellä kierroksella ja yksi toisella kierroksella. Kansanedustaja Szymon Stanisław

Giżyńskin sanoin:

...organisaatio, joka väittää edustavansa Puolan naisia, matkii manereissaan historiallista liikettä, joka, sanokaamme, 60 vuotta sitten edustaessaan työväenluokkaa joikin konjakkia. Tämä historiallinen liike ja tämän [uuden organisaation] edustajat ovat orgaanisesti kytköksissä, mikä käy ilmi jo K.k.p:n 10. postulaatin pohjalta, sanatarkasti siteeraten: todellisuus tasa-arvossa. (Giżyński, 18.2.2010, 61, 131.)⁹

Kansanedustaja Andrzej Biernat on hieman selkeämpi historian suhteen:

Slogan ”tasa-arvoisesti” toimi jo aiemmassa systeemissä ja johti onneksi sen kaatumiseen, koska tasa-arvoisesti ei tarkoita hyvin eikä todellakaan dynamisoi kehitystä (Biernat, 18.2.2010, 61, 134).

Kansanedustaja Dolata:

Pariteettinen demokratia on yhtä kaukana suorasta demokratiasta¹⁰ kuin sosialistinen demokratia (Dolata, 18.2.2010 61, 134).

Ja vielä kansanedustaja Pięta:

Kaikenlaiset tukevat toimet (affirmative action – JT) ovat päättömiä: pisteet työväki-maanviljelijäluokkaisesta taustasta Puolan kansantasavallassa... Mielestäni sukupuoli ei voi olla mikään kriteeri tällaiseen... (Pięta, 18.2.2010, 61, 138.)

Nämä viittaukset käsittävät puhujien orientoitumisen sukupuolikiintiön ja valtiososialistisen ”pakotetun emansipaation”, tai ehkä paremmin sukupuolikiintiön ja valtiososialistisen järjestelmän, välisiin kytköksiin. Oleellista KA:n kannalta tässä on painottaa, ettei yhteenkään viittaukseen vastattu muiden puhujien taholta. Toisin sanoen lakialoitteen kontekstualisointia valtiososialistisen ”pakotetun emansipaation” jatkeena ei vuorovaikutteisesti omaksuttu keskustelun kontekstiksi. Tämän aineiston valossa ei näytä siltä, että yhteys valtiososialistisen

järjestelmän ”pakotettu emansipaatio” -politiikkaan toimisi merkittävänä tulkinnallisena viitekehyksenä 2010 käydyssä keskustelussa sukupuolikiintiöistä. Valtiososialistisen historian merkitystä tässä keskustelussa on haettava muualta kuin suorista historiallisista assosiaatioista tai suoraviivaisista pyrkimyksestä leimata hanke valtiososialismia muistuttavaksi ja siksi epäsovittavaksi nyky-yhteiskuntaan. Kytköstä – mikäli sellainen on – täytyy hakea syvempää.

Tarkastellaan kuitenkin Giżyńskin puhetta hieman yksityiskohtaisemmin. Hän vertaa Kongres kobietia ja sosialistista työväenluokkaa yhteiskunnallisina liikkeinä, jotka jakoivat ajatuksen ”todellisuudesta tasa-arvossa”. Konteksti, jossa Giżyński tämän vertauksen esittää, on laajempi keskustelu miesten ja naisten välisistä eroista, ja tässä yhteydessä hän väittää, että pariteetti haittaa naiseutta ja tekee siitä profaania. Tällä on tietty kaikupohja valtiososialistisen sukupuolettoman naisideaaliin, joka toimii miesten tavoin.¹¹ Giżyńskin väitettä voi tulkita monella tapaa, mutta kyseisen parlamenttikeskustelun analyysin kannalta Giżyńskin väite naiseuden vääristymisestä sukupuolikiintiöiden myötä ja tämän rinnastus valtiososialistiseen politiikkaan on keskeinen ja johdattaa meidät tarkasteleman sukupuolen ja politiikan välisiä suhteita, johon monet puhujat viittaavat. Samat teemat nousivat esiin myös Piętan ja Biernatin puheissa.

Näyttääkin siltä, että valtiososialistisen historian vaikutus on mahdollinen sukupuolen kategorian kautta, ja se koskee vallitsevaa käsitystä sukupuolen ja poliittisen subjektin välisestä yhteydestä. Tästä perspektiivistä katsottuna konkretisoituu myös Dolatan tekemä eksplisiitinen kytkös ”pariteettisen demokratian” ja ”sosialistisen demokratian” välillä. ”Pariteettinen demokratia” ja lakialoite nähdään demokratian idealistiseen luonnolliseen tilaan puuttuvina laillisina toimenpiteinä. Ensimmäisen käsittelyn aikana juuri demokratian luonne, demokratian mahdollisuus puuttua sosiaaliin ongelmiin ja lakialoitteen konkreettiset mahdollisuudet ”taata” tai ”toimittaa” tasa-arvoa olivat usein sivuttuja aiheita. Seuraavassa osiossa tarkastelen

näiden välisiä kytköksiä.

Valtiososialistisen menneisyyden merkitys: toinen katsaus

Małgorzata Fuszara on puheensa alusta asti painottanut, että pariteetin tarkoituksena on puuttua vallitsevaan tilanteeseen Puolassa ja muuttaa sitä. Lakialoitteen yhteydessä olevassa perusteluissa kirjoitetaan seuraavasti:

Ehdotettu laki pitäisi nähdä lakina, joka mahdollistaa ja kehittää (aika rajallisessa suhteessa) Puolan tasavallan perustuslain 33 artiklan perusteita. Missään tapauksessa se ei lakina ole perustuslain kanssa ristiriidassa. Jos sen tulkitaan edustavan näkökulmaa, joka edistää naisten asemaa, ts. positiiviseksi diskriminaatioksi, niin se on sopu-soinnissa meidän perustuslakimme kanssa. (Druk nr 2713, 2010.)

Lakialoitetta esitellessään Fuszara toteaa:

Kongres kobietin nimissä minulla on kunnia esitellä ehdotus muutokseksi vaalilakiin, joka koskee naisten ja miesten mahdollisuuksien tasapuolistaamista vaaleissa [--] Miksi ehdotamme lakiin kirjoitettua muutosta? Se johtuu ennen kaikkea siitä, että Puolassa, kuten monessa muussakin maassa, tasa-arvo laissa ei edelleenkään kulje yhdessä mahdollisuuksien tasapuolisuuden kanssa. (Fuszara, 18.2.2010, 61, 108.)

Fuszaraa seuraava puhuja on PO:n edustaja Agnieszka Kozłowska-Rajewicz, joka kuitenkin tulkitsee aloitetta hieman toisin:

Lain tavoitteena on lisätä naisten määrää politiikassa. Lain kirjoittajat olettavat, että 50 prosentin pariteetti takaa automaattisesti lain päämäärät. Ottakaamme kuitenkin huomioon, mitä oikein tarkoittaa politiikkaan osallistuminen. Jos kuuntelemme tarkasti lain esittelijöitä, niin tulee selväksi, että sanomalla ”osallistua politiikkaan” tarkoitamme ”valtaa”, ja tämä tarkoittaa, että perusmittari naisten läsnäololle politiikassa on parlamenttituo-

lit... (Kozłowska-Rajewicz, 18.2.2010, 61, 112.)

Kozłowska-Rajewicz ei ole tulkintansa kanssa yksin: useimmat puhujat kääntävät Fuszaran ”yhtäläiset mahdollisuudet” yhtäläiseksi parlamenttiin pääsyksi eli vaaleissa menestymiseksi ja siten kyseenalaistavat lakialoitteen tehokkuuden *taata* naisille pääsy parlamenttiin. Kansanedustaja Jaruga-Nowacka puuttuu tähän seuraavassa puheenvuorossaan:

Kunnioitetut kansanedustajat, tietenkin on mahdollista moninkertaistaa ongelmia, esittää kysymyksiä siitä, kuinka toimivat sukupuolikiintiöt voivat olla Puolan Sejmissä [---] Kysymyksiä, ongelmia – juuri kuten [tasa-arvo- JT] valtuutettu sanoi, silmien ummistaminen, pelkojen kasvattaminen – näitä voidaan lisätä, mutta tämä ei ole tämän päivän keskeinen valinta. Hyvät kansanedustajat! Tänään meidän tulee vastata kysymykseen, haluammeko, että Puola olisi täysin demokraattinen valtio... (Jaruga-Nowacka, 18.2.2010, 61, 115.)

Ajatus mahdollisuuksien tasapuolisuudesta muodostaa kulmakiven pariteetin puolustajien puheissa, mutta vastapuolen lausumista käy ilmi, että pelkkien mahdollisuuksien olemassaoloa ei käsitetä politiikassa relevantiksi. Oleellista monelle on se, minkälaisia tuloksia laki saa aikaan. Samalla naisten vähäisen osallistumisen ongelma siirtyy rakenteellisesta lasikatosta, johon Fuszara on viitannut, yhteiskunnan mentaliteettiin:

Kunnioitetut kansanedustajat, minun vakaumukseni on, että pelkkä pariteetti ei paranna naisten mahdollisuutta politiikassa. Ei ole mitään syytä muuttaa juridista tilannetta, mutta meidän tulee työskennellä yhteiskunnan mielenlaadun kanssa. (Kossakowski, 18.2.2010, 61, 126.)

Ja tasa-arvovaltuutettu Radziszewska kysyy:

Miksi on niin, että osa naisista, jotka jopa haluaisivat osallistua, ovat sitä mieltä, ettei heillä ole yhtäläisiä mahdollisuuksia? On tärkeää, että

vastaamme kysymykseen, kuinka vapauttaa naiset, varmistaa, että heillä olisi aikaa tällaiseen toimintaan, jonka he itse valitsevat, ei välttämättä juuri poliittiseen, vaan minkälaiseen toimintaan tahansa kotinsa ulkopuolella. (Radziszewska 18.2.2010, 61, 139.)

Fuszara lakialoitteen esittelijänä saa mahdollisuuden vastata parlamentissa käytyyn keskusteluun. Hän nostaa esiin juuri yhtäläisten mahdollisuuksien aiheuttaman ”käännösvirheen”:

Koska päämäärämme on – sanon vielä kerran tämän – tasa-arvo, tasapuolisuuden saavuttaminen ylipäätään naisten ja miesten välillä politiikassa kaikin mahdollisin keinoin ... (Fuszara, 18.2.2010, 61, 143).

Fuszaran puheessa ilmentyvä tasa-arvo on tasa-arvoa, joka näkee poliittisen toiminnan – ei yksistään tulosten saavuttamisen – merkityksellisenä poliittisena toimintana, ja siksi lakialoitteen hyödyllisyyttä ei voi kritisoida siitä, ettei se takaa konkreettisia tuloksia naisten osallistumisesta. Pelkkien mahdollisuuksien takaaminen nähdään tästä perspektiivistä demokratiaa syventävänä toimena, kuten osoittavat Fuszaran, Jaruga-Nowackan ja Kierzkowskan puheenvuorot:

Kiintiöt ja muut toimenpiteet naisten ja miesten mahdollisuuksien yhtäläistämiseksi nähdään demokratiaa vahvistavina, sillä ne antavat äänes-täjille päätösvallan, edustavatko heitä naiset vai miehet. (Fuszara, 18.2.2010, 61, 110.)

...demokratia ilman naisia on puolinaista demokra-tiaa (Jaruga-Nowacka, 18.2.2010, 61, 115).

Pariteetin tai kiintiöiden luominen vaalilistoille on demokratian parantamista... (Kierzkowska, 18.2.2010, 61, 117).

Esitettyihin väitteisiin demokratian parantamisesta ja naisten poliittisen toiminnan huomioon ottamisesta kiintiöiden vastustajat vastaavat osoittamalla näiden hypoteettisuuden.

Kansanedustaja Wielichowska kysyy:

Jos pariteetti edes takaisi jotain. Mutta mitä? Tasa-arvon? Mutta mehän olemme ja tulemme olemaan tasa-arvoisia, sehän on jo taattu perustuslaissamme. Jos pariteetti edes jotain muuttaisi. Mutta mitä? Se johtaa keinotekoiseen jakoon, ja onhan selvää, ettei demokratia voi olla keinotekoista. (Wielichowska, 18.2.2010, 61, 133.)

Samoin tasa-arvovaltuutettu Radziszewska huomauttaa:

Jokaiselle lakimiehelle on päivänselvää, että edes parhaan lain säätäminen ei luo muutosta todellisuudessa (Radziszewska, 18.2.2010, 61, 139).

Väite, ettei demokratia voi olla keinotekoista, jotain joka vaatii laillista säätelyä, resonoi valtiotalouden yksistyisyyden politisoinnin kanssa, kuten jo Dolatan lausuma aikaisemmin osoitti. Vastauksissa Fuszaran pyrkimyksiin säätää laki paremman tasa-arvon saavuttamiseksi nousee esiin käsitys politiikasta jonain demokratian vastaisena. Kuvaavaa on kansanedustaja Owczarskin kommentti:

Tämä projekti on luonteeltaan ennen kaikkea poliittinen. Mielestäni paljon tärkeämpää enemmistölle naisista on päiväkotien määrän lisääminen, esikoulujen... (Owczarski, 18.2.2010, 61, 125.)

Samaan tapaan kansanedustaja Wargocka huomauttaa:

...perustuslaillinen normi puhuu tasavertaisuudesta sukupuolesta riippumatta, ja täällä ollaan säätämässä tasavertaisuudesta sukupuolesta riip-puen. (Wargocka, 18.2.2010, 61, 131)

Näissä vuoroissa kiteytyy ajatus demokratiasta järjestelmänä, joka tulee pitää erossa politiikasta ja lakiin pohjaavasta säätelystä; perustuslaki takaa tietyn staattisen demokraattisen ja tasa-arvoisen tilan, jonka lisäsääntely konkreettisella lailla tulkitaan demokratiaa va-

hingoittavana ja keinotekoisena prosessina. Samalla ajatukseen sukupuolesta jonain poliittisesti merkittävänä on vastattu osoittamalla juuri sukupuolen epärelevanttius niin demokratian kuin tasa-arvonkin kannalta. Tämä sukupuolettomuus nähdään poliittisen sfäärin ominaisuutena; se ei koske sosiaalista sfääriä, jossa naisten ongelmina nähdään juuri kotitöiden kasautuminen, mikä estää heitä integroitumasta julkiseen sfääriin laajemminkin, ei vain poliittiseen.

Ylläesitetyn pohjalta näyttää ilmeiseltä, että kiintiöiden suhde demokratian ja edustuksellisuuden laatuun on noussut yhdeksi keskeiseksi käänkösongelmaksi keskustelijoiden välillä. Jos haluamme avata valtiososialistisen järjestelmän vaikutusta keskustelun kulkuun vielä lähemmin, on meidän tarkasteltava seuraavaksi sukupuolen ja politiikan välisiä kytköksiä.

Naiseus poliittisena identiteettinä

Lakialoitteen ensimmäisen käsittelyn tuloksena voidaan pitää laajalle levinnyttä konsensusta siitä, että naisia tosiaankin on liian vähän mukana politiikassa. Erimielisyys siitä, miksi näin on ja mitä asialle pitäisi tehdä, sen sijaan jatkui. Ensimmäisen käsittelyn jälkeen lakialoite ohjattiin parlamentaariseen komiteaan jatkokäsittelyä varten. Komiteassa tehtiin kaksi oleellista muutosta ehdotukseen. Pariteetista luovuttiin 35 % kiintiön hyväksi, ja sanamuoto, joka määritteli vain naisten osuuden (alun perin vähintään 50 %), muutettiin koskemaan sekä miehiä että naisia. Seuraavassa tarkastelen sukupuolen merkitystä lakialoitteesta käydyssä keskustelussa.

Keskustelijoiden suhde sukupuoleen ei ole mitenkään yksiselitteinen. Esimerkiksi Fuszara joutuu korjaamaan puhettaan sukupuolen osalta:

Edustan järjestöä, joka puhuu projektista, jota varten keräsimme (f.) tai keräsimme (m.) 150 tuhatta allekirjoitusta (Fuszara, 18.2.2010, 61, 141).

Hieman myöhemmin hän toistaa saman lauseen uudestaan käyttäen verbistä vain maskuliinista muotoa (Fuszara, 18.2.2010, 61, 141).

Izabela Jaruga-Nowacka puolestaan painottaa lakialoitteen feminististä luonnetta omassa avauspuheenvuorossaan:

Haluan erityisesti Vasemmiston puolesta toivottaa tervetulleeksi tämän mahtavan pariteetti-aloitteen alullepanijat (f.), Kongres kobietin osallistujat (f.) (taputuksia), haluan toivottaa tervetulleeksi naiset, jotka ovat vuosia tehneet työtä kansalaisyhteiskunnan järjestöissä... (Jaruga-Nowacka, 18.2.2010, 61, 115).

Fuszaran korjaus merkitystä feminiinisestä muodosta merkitsemättömään maskuliiniseen toimijaan lakialoitteen taustalla osoittaa hänen yrittävän rakentaa laajempaa sosiaalista kontekstia aloitteen tulkintaa varten. Fuszara pyrkii osoittamaan, ettei lakialoite ole yksistään feministinen projekti. Mutta lakialoitteen sisältö osoittaa selvästi sukupuolieron sosiaalisena konstruktiona olevan poliittisesti merkityksellinen samalla kun aloite vaikenee muiden identiteettien poliittisesta merkityksestä (keskustelussa nousivat esiin mm. seksuaaliset vähemmistöt, kehitysvammaiset, tietyt ammattiryhmät).

Parlamentaarisen komitean toisessa tapaamisessa 29. huhtikuuta 2010 komitean pysyvä ulkopuolinen asiantuntija Jarosław Flis ja Fuszara käyvät seuraavan vuoropuhelun:

Flis: Kuten itse aloitteen kirjoittajat (f.) väittävät... (Flis 29.4.2010, NOW21, 5).

Fuszara: Ensinnäkin, haluan kommentoida tohtori Flisin asiantuntemusta. Muistutitte projektin kirjoittajista (f.), mutta tämän aloitteen parissa ovat työskennelleet niin mieskirjoittajat kuin naiskirjoittajatkin. Tietyissä kohdassa puhettanne sanoitte näin. Tietenkin se on stereotyyppinen ajattelutapa, että tämä projekti on yksistään naisellinen [naisten]. Tässä suhteessa haluan vakuuttaa läsnäolijoille, että näin ei ole. (Fuszara, 29.4.2010, NOW21, 6.)

Mikä tekee tästä vuorottelusta mielenkiintoisen on se, että 8. heinäkuuta Flis tekee saman

virheen uudestaan, mutta korjaa sen:

Jos itse projektin naiskirjoittajat perusteluissaan... Pyydän anteeksi, minun piti sanoa projektin kirjoittajat. Minua on huomautettu, että puhuessani tällä puolella käyttäisin tässä maskuliinista muotoa. (Flis 8.7.2010, NOW25, 5.)

Flis sijoittaa itsensä puheessaan ”tälle puolelle” ja rakentaa siten vastakkainasettelun itsensä aloitteen vastustajana ja miehenä ja lakialoitteen puolustajien välille. Kuitenkin se, että Flis ensiksi valitsi merkityn feminiinin muodon ja korjasi sen merkitsemättömäksi maskuliiniseksi muodoksi osoittaa, ettei hän tulkitse tätä jakoa ensisijaisesti nais–mies-akselilla. Flis tulkitsee kyseessä olevan jako pätevien ja epäpätevien ehdokkaiden välillä – ja tässä jaossa sukupuolella ei ole sijaa. Toisin sanoen sukupuolella ei tulisi olla, eikä sillä Flisin mielestä ole, sijaa poliittisessa työskentelyssä.¹²

Flisin asiantuntemus kysymyksessä, johon Fuszarakin viittasi, koostui avoimien ja suljettujen listojen vaikutuksesta suhteellisessa vaalitivassa sukupuolikiintiöiden mahdollisuuksiin edesauttaa naisten menestymistä vaaleissa. Puolan avoimien vaalilistojen kohdalla yksittäisen ehdokkaan pätevyys äänestäjien silmissä on merkityksellisempi kuin listan määräämä järjestys, ja siten äänestäjät ikään kuin nostavat päteväksi katsomansa ehdokkaat alhaisemmilta sijoituksilta listan kärkeen ja parlamenttiin, vaikka listoilla olisikin tietty määrä naisehdokkaita. Flisin mielestä vaalilistojen säätely lailla on turhaa, koska äänestäjät kuitenkin valitsevat pätevimät ehdokkaat – sukupuolesta riippumatta. Sukupuolikiintiöt puolestaan johtaisivat tilanteeseen, jossa naisehdokkaita jouduttaisiin rekrytoimaan, ja siten heidän pätevyytensä näyttyisi kyseenalaisena.

Komitean istunnossa oli mukana myös kiintiöitä vastustavan kansalaisjärjestön edustaja Monika Michaliszyn Varsovan yliopistosta:

Olen jotakuinkin orgaanisesti pariteettia vastaan, koska en ole sitä mieltä, että naiset ovat vähemmän

älykkäitä tai vähemmän onnistuneita, etteivät he pärjäisi politiikassa. [---] Edustaja puhui demokratiasta. Puhun täällä kansalaisena, en naisena ...

Jos olette sitä mieltä, että on olemassa sellainen ongelma kuin naisten aliedustus tai että naisia on liian vähän puolueissanne, niin selvittäkää tämä ongelma puolueittenne sisällä. (Michaliszyn, 8.7.2010, NOW25, 12.)

Vastaukset Flisin, Michaliszynin ja muiden lakia vastustaneiden puheenvuoroihin kohdistuvat lain emansipatoriseen päämäärään. Agnieszka Grzybek, Kongres kobietin edustaja, muistuttaa lakialoitteen laajasta yhteiskunnallisesta tuesta, ja kansanedustaja Marek Borowski huomauttaa, että lakialoite eräänlaisena positiivisena diskriminaationa tähtää ajallisesti rajoitettuna toimenpiteenä lisäämään naisten pääsyä politiikkaan, eikä sen tarkoitus ei ole jäädä pysyväksi mekanismiksi. Molemmat vastaukset pohjaavat emansipatoriseen rationaalisuuteen ja kritisoiivat lakialoitteen vastustajien instrumentaalista ajattelutapaa, mutta ne menevät ohi vastustajien argumenttien, jotka ensinnäkin tekevät erottelun sukupuolittuneen ja sukupuolettoman poliittisen subjektin välillä (nainen vs. kansalainen) ja toiseksi merkitty termi (sukupuolittunut) asetetaan vastakkain merkitsemättömän termin (kansalainen, mies) kanssa, joka rinnastetaan pätevyteen ja älykkyyteen rakentaen kategorian sukupuolettomasta universaalista poliittisesta subjektista demokraattisen ideaalin kannattelijana.

Siteeraan vielä kahta muuta lähdettä, jotka valottavat yllä olevia eroja tulkintatavoissa. Kaksi asiantuntijalausuntoa käsittelevä parlamentaarisen komitean työstämää muutosta, jossa pariteetti oli korvattu 35 % kiintiöillä. Ensimmäisen lausunnon mukaan Puolan perustuslain 32 artikla takaa ”tasa-arvoisuuden lain edessä” (Skotnicki 2010, 2). Skotnicki erottaa tässä yhteydessä sosiaaliset ja poliittiset oikeudet ja toteaa, että poliittiset oikeudet koskevat yksilöitä ja tässä tapauksessa jokaisella puolalaisella on yhtäläiset oikeudet sukupuoleen katsomatta asettua ehdolle ja tulla valituksi. Tästä seuraa, että kaikki muutokset tähän lailliseen tilaan aiheuttavat epätasa-arvoa.

Esimerkiksi Skotnicki nostaa ehdokkaiden meritokraattisen pätevyyden, joka jäisi sukupuolen jalkoihin. On mielenkiintoista, että sukupuoli Skotnickin tulkinnessa on vääristävä tekijä kansanedustajan pätevyydessä, mutta meritokraattinen pätevyys näyttäytyy poliittisesti neutraalina (toisin sanoen, korkeasti koulutettu on aina parempi edustaja kuin vähemmän koulutettu). Lisäksi Skotnicki huomauttaa, että kiintiöt haittaavat äänestäjien mahdollisuutta valita vapaasti ehdokkaiden joukosta pätevimmän – sukupuolesta riippumatta. Toisen asiantuntijalausannon mukaan kaikkien Puolassa tehtävien lakiuudistusten tulisi ottaa huomioon Puolan allekirjoittamat kansainväliset sopimukset, kuten YK:n yleissopimus kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamisesta niin laissa kuin käytännössäkin (Wieruszewski ja Sękowska-Kozłowska 2010). Tästä näkökulmasta katsottuna tasa-arvoisuus näyttäytyy regulaation tuloksena. Näiden kahden käsityksen ero kiteytyy merkityksellisen identiteetin rooliin politiikassa: Skotnickin mielestä politiikka ja demokratia eivät saa tunnustaa mitään identiteettiä, kun taas Wieruszewskin ja Sękowska-Kozłowskan lähtökohtana on jo merkityksellisten identiteettien läpäisemä yhteiskunta.

Tämän erottelun valossa voimme palata takaisin parlamenttikeskusteluun ja lakialoitteen toisen käsittelyn alkuun. Parlamentaarisin komitean valitsema kansanedustaja Halina Rozpondek esittelee parlamentille 35 prosentin sukupuolikiintiön vaalilistoilla:

Vuonna 1995 Pyhä Isä Johannes Paavali II sanoi oraatioissaan maailman rauhan päivänä: naisten määrän lisääminen julkisessa elämässä, taloudessa, paikallispolitiikassa, kansallisessa politiikassa ja kansainvälisessä politiikassa on hyvä asia. Mielestäni meidän ei enää tänään tarvitse vakuuttua tästä enempää ja meidän tulisi päättää, miten voimme herättää tällaista toimintaa, motivoida naisia, kannustaa heitä laajempaan osallistumiseen politiikassa. Yksi tällainen ehdotus on tänään esiteltävä laki. (Rozpondek, 24.11.2010, 78, 97.)

Voisi ajatella, että naisten osuuden kasvattaminen politiikassa katolisen kirkon tuella olisi ratkaiseva diskursiivinen siirto. Tässä tulee kuitenkin huomata, että jo ensimmäisen käsittelyn aikana oli laaja yhteisymmärrys siitä, että naisten osuus politiikassa on liian vähäinen – ja monet kansanedustajat myös huomauttivat katolisen kirkon tosiasiaa hidastavan yhteiskunnan asenneilmaston kehitystä naisten osallistumista kannustavampaan suuntaan. Oleellista Rozpondekin puheessa on sen lopetus, jossa hän pohtii keinoja naisten aktivoimiseksi, motivoimiseksi ja kannustamiseksi.

Aloitin Rozpondekin puheen purkamisen pienen kiertotien kautta, sillä haluan ensiksi kartoittaa sen, miten lain toinen käsittely lähti käyntiin. Aloitan dialogista Ewa Kierzkowskan ja PiS:n edustajan Andrzej Deran välillä. Ewa Kierzkowska:

Onko tämä projekti, tai tämä laki... [parlamentin lehterille ilmestyy naisia komiteasta, joka pani projektin alulle ja heidän joukossa professori Małgorzata Fuszara]. Hyvää huomenta, professori (f.), tervetuloa! Kansanedustaja (m.) PiS:stä halusi osoittaa, ettei tämä lakialoite takaa mitään... (Kierzkowska, 24.11.2010, 78, 103.)

Tässä Kierzkowska rekontekstualisoi puheensa alkua Fuzaralle, joka saapui myöhässä paikalle. Kierzkowska sanoo edellisen puhujan kyseenalaistaneen lain todelliset mahdollisuudet muuttaa naisten edustusta parlamentissa. Kierzkowska epämääräinen aloitus ”onko tämä projekti, tai laki” luo merkityksensä siis vastakkaisuutensa kautta edeltävään, Deran pitämään puheenvuoroon. Mutta mitä Dera oikeastaan vastusti omissa puheessaan? Hän mainitsee kaksi läheisesti toisiinsa liittyvää asiaa, joista ensimmäinen koskee lain määräämien kiintiöiden keinotekoisuutta suhteessa naisten aliedustukseen ja toinen lain kyvyttömyyttä taata konkreettista muutosta:

... kyseessä on sisäinen vakaumus, sielun tila, eivätkä lain säädökset. Nuo säädökset ovat

oikeastaan keinotekoisia säädöksiä, jotka eivät takaa naisille yhtään mitään, ne ovat lain tyhjiä säädöksiä (Dera, 24.11.2010, 78, 101.)

Nämä kaksi yhteen kiedottua huomiota johtavat Deran kolmanteen argumenttiin, jonka mukaan tulisi enemmän kiinnittää huomiota naisten mahdollisuuksiin valita itse, mitä he haluavat tehdä:

Meidän tulisi sen sijaan luoda lailliset olosuhteet, jotta naiset, jotka haluavat olla aktiivisia, voisivat jättää lapset päiväkotiin tai esikouluun, jotta olisi takeet siitä, ettei naisten yhteiskunnallinen aktiivisuus haittaisi perhe-elämää, haittaisi lasten kasvatusta (Dera, 24.11.2010, 78, 101).

Tämä puolestaan johtaa Deran perusteluihin mielipiteidensä taustalla:

Monet naiset, joiden kanssa olen puhunut, sanovat: hyvä kansanedustaja, en halua toimia vain siksi, että on olemassa jokin pariteetti, haluan näyttää, että teen sen paremmin kuin miehet (Dera, 24.11.2010, 78, 101).

Nyt palaamme Ewa Kierzkowskan puheeseen, jonka hän ohjasi vastauksena Deran esittämiin väitteisiin:

Kansanedustaja (m.) PiS:stä halusi osoittaa, ettei tämä lakialoite takaa mitään. Kyllä takaa. Ei ehkä yhtäläistä pääsyä vaalien tuloksiin, mutta se takaa meille sen 35 % kiintiön vaalilistoilla. (Kierzkowska, 24.11.2010, 78, 103.)

Tässä on oleellista painottaa, että Kierzkowska esittää juuri tuon 35 % kiintiön vaalilistoilla *vastauksena* Deran syytöksille lain keinotekoisuudesta ja hampaattomuudesta naisten todellisten tarpeiden suhteen. Kierzkowskan saamat vastaukset eivät tuo tilanteeseen oikeastaan mitään muutosta. Otan esimerkiksi Stanken kommentin:

Kysymykseni koskee sitä, onko lainkaan järkevää

ruveta säätämään lakia tässä tapauksessa. Eikö pitäisi keskittää voimamme naisten ja miesten aktivointiin, kansalaisyhteiskuntaa rakentavien uusien aloitteiden tukemiseen eikä keinotekoisien prosentiosuukien pariteettien luomiseen. (Stanke, 24.11.2010, 78, 105.)

Onko Rozpondekin ja Kierzkowskan vastineissa mitään eroa? Molemmat painottavat lain takaavan yhtäläisempiä mahdollisuuksia, mutta niiden oleellinen ero piilee siinä, miten ne vastaavat väitteisiin esitetyn lain hampaattomuudesta. Kierzkowska tyytyy painottamaan mahdollisuuksien itsenäistä poliittista merkitystä; Rozpondek esittää lain takaamat mahdollisuudet kannustimena naisille ryhtyä aktiivisemmin toimeen.

Toisin kuin Fuszaran tai Kierzkowskan ”yhtäläisissä mahdollisuuksissa”, jotka pyrkivät korjaamaan yhteiskunnan rakenteista johtuvaa syrjintää, Rozpondekin tulkinta olettaa naisten olevan passiivisia ja tarvitsevan juuri henkilökohtaista motivointia ja kannustusta toimintaan, jonka kiintiö nyt tarjoaa. Käsitys naisista tämän keskustelun passiivisena kohteena saa vahvistusta myös Kozłowska-Rajewskan puheesta, jossa hän luettelee miten PO aikoo ”järjestää koulutusta, konferensseja jäsenilleen (f.) ja kannattajilleen (f.)” (Kozłowska-Rajewska, 24.11.2010, 78, 99). Kun keskustelu pariteetista alkoi, oli ongelma, johon lain tuli puuttua, rakenteellinen epätasa-arvo, joka johtui yhteiskunnan ja politiikan demokraattisesta ja markkinataloudellisesta organisoinnista, mutta parlamenttikeskustelun päättyessä ongelman ytimessä oli passiiviseksi määritelty nainen, joka tarvitsee kannustusta, jotta voisi osallistua politiikkaan. Tässä kontekstissa PO:n kansanedustajat Katarzyna Matusik-Lipiecin kannanotto ensimmäiseltä kierrokselta näyttäytyy myös mielekkäänä:

Miksi edustin tällaista mielipidettä? [pariteettia vastaan – JT] Se johtui siitä, että minun läsnäoloni Sejmissä, tässä huoneessa, johtuu kovasta työstäni ja päättäväsyydestäni eikä siitä, että oli säädetty jokin tietty pariteetti. Ehkä on niin, että on naisia,

jotka haluavat ottaa osaa julkiseen elämään, haluavat olla aktiivisia, mutta heillä ei ole niin suurta päättäväisyyttä kuin minulla tai kollegoillani (f.) puolueessa. (Matusik-Lipiec, 18.2.2010.)

Joulukuun kolmantena 2010 Matusik-Lipiec äänesti kiintiöiden puolesta vaikka 10 muuta puolueen jäsentä äänestivät lakialoitetta vastaan.

Sukupuoli kääntämisen ja räjähdyskeskeisen kohteena

Yksi johtopäätös, joka voidaan analysoidun parlamenttikeskustelun pohjalta tehdä, on se, ettei naisten pääsyä politiikkaan tai läsnäoloa politiikassa nähdä yhtä tärkeänä kuin miesten. Tätä argumenttia tukevat myös lukuisat puolalaisia poliittisia diskursseja kartoittaneet tutkimukset, jotka ovat tarkastelleet esimerkiksi naisten representaatioita mediassa (Graff 2008) tai naisten edustusta merkittävässä julkisissa viroissa (Fuszara 2009). Puolalainen feministinen tutkimus on myös nostanut esiin sen, kuinka naisten ulos-sulkeminen politiikasta on yhteydessä kulttuuriin ja poliittiseen ”paluuseen” maskuliinisesti määritellyn normaaliuteen valtiososialismin jälkeen (Janion 1996) ja miesten pyrkimykseen välttää kilpailua naisten kanssa (Fuszara 2011).

Nämä tutkimukset painottavat naisten ulos-sulkemisen taustalla olevan miesten tietoinen toiminta. Sukupuolikiintiöitä koskevan parlamenttikeskustelun analyysi kuitenkin osoittaa, että tätä merkittävämpää on ehkä monen kansanedustajan kykenemättömyys ymmärtää – tai Lotmanian lainaten kääntää – Fuzaran yhtäläiset mahdollisuudet poliittisesti merkittäväksi käsitteeksi Puolan politiikassa. Vaikeus kääntää yhtäläisten mahdollisuuksien pelkkä olemassaolo poliittisesti merkittäväksi kategoriana on ollut ilmeinen jo aivan keskustelun alusta lähtien. Sen sijaan, että keskustelu olisi pyrkinyt avaamaan yhtäläisten mahdollisuuksien poliittista merkittävyyttä, keskustelu on hyvin yksinkertaisesti toistanut lakialoitteen semanttista rakennetta uusissa yhteyksissä. Esimerkiksi Jan Libicki argumentoi seuraavasti:

Jos hyväksymme sukupuolipariteetin, niin eivätkö muutkin ryhmät rupea silloin vaatimaan pariteettia. Meillä on Puolassa noin 10 prosenttia vammaisia ihmisiä. Jos hyväksymme kiintiöt, niin eikö käy niin, että myös vammaiset vaativat 10 prosentin pariteetin vaalilistoilla. (Libicki, 18.2.2010, 61, 118.)

Krystyna Grabicka laajentaa Libickin väitettä ja huomauttaa, että Puolassa ”10 prosenttia ihmisistä rakastavat toisenlaisella tavalla, eli yksilöt, joilla on vaihtoehtoinen seksuaalinen suuntautuminen”. Tasa-arvovaltuutettu Radziszewska pyytää myös parlamentaarisen komitean työryhmää pitämään mielessä tämän ongelman pariteetin suhteen (Radziszewska 8.7.2010, NOW25, 17). Kyseiset argumentit voisi helposti tulkita pelkäsi retoriikaksi, mutta niiden toistuminen keskustelussa osoittaa, että niillä oletetaan olevan myös jokin mielekäs sisältö. Semioottisesti näiden argumenttien rakenne on identtinen lakialoitteeseen, ja vain tekstin konteksti vaihtuu. Tämä osoittaa sen vaikeuden, johon kansanedustajat törmäävät yrittäessään tulkita sukupuolta poliittisesti merkittävänä kategoriana Puolan politiikassa, joka nojaa universaalin, identiteettittömän, poliittisen subjektin normiin.

Mielestäni Huttusen kuvaus räjähdyskeskeisestä katakreesisenä tekstinä kuvaa osuvasti tässä keskustelussa julkituotua vaikeutta ymmärtää tai tulkita, mistä sukupuolikiintiöissä on kyse. Toisin sanoen, sitä liberaalidemokraattista kontekstia, joka näkee yksilön poliittisen toiminnan merkityksellisenä ja joka ilmiselvästi taustoittaa Fuzaran, Jaruga-Nowackan ja Kierzkowskan puheita, ei näytä olevan useimmalla muulla osallistujalla. Heidän kontekstinsa lakialoitteelle on toinen: demokratia nähdään luonnontilaisena autuutena; säätely tekisi demokratiasta keino-tekaisen; poliittiset toimijat ovat identiteettittömiä – tai ainakaan heillä ei saa olla merkittyä identiteettiä – yksilöitä; ja jos politiikalla voi jotain saavuttaa, niin sen tulisi olla konkreettisia sosiaalisia hyödykkeitä, kuten lisää päiväkotipaikkoja. Yhtymäkohdat tämän perspektiivin ja ranskalaisen parité-keskustelun välillä ovat

ilmeiset (Scott 2004), mutta oleellisena erona on se, että Ranskassa universalismi toimi yhteisesti hyväksyttynä raamina parité-keskustelun molemmille osapuolille. Puolassa sen sijaan sukupuolikiintiöitä perusteltiin nimenomaan sukupuolittuneen poliittisen yksilön nimissä – ei universaalien ihmisen toteutumisenä niin naise-
na kuin miehenä, kuten Ranskassa. Fuszaran esittelemä lakialoite näkee sukupuolittuneen yksilön joutuneen yhteiskunnallisesti eriarvoiseen asemaan ja hakee poliittista tunnustusta eron, ei samanlaisuuden, takia. Mutta vallitseva tulkintakehys Puolan keskustelussa on demokraattinen järjestelmä, joka koostuu intressejä ja ideologioita edustavista universaaleista subjekteista vailla identiteettiä. En halua ottaa tässä kantaa universaalien ja identiteettittömän poliittisen subjektin puolesta tai vastaan vaan nostaa esiin sen, että useimmille keskusteluun osallistuneille lakialoitteen tulkintakehysenä esiintyy universalistinen poliittinen subjekti, jonka ensisijaisina poliittisina epiteeteinä ovat kompetenssi ja identiteettittömyys. Tämän lisäksi pitää painottaa, että keskustelussa tuli esille kotitöiden kasautuminen naisille ja siitä seuraava mahdollisuus osallistua julkiseen toimintaan. Esimerkkinä tästä tietoisuudesta toimikoon ote Siedlaczekin puheesta, joka on jossain määrin ääritulkinta naisten roolista yhteiskunnassa, mutta kuitenkin tietoinen yksityisen ja julkisen sfäärin jaon yhteydestä naisten poliittisten oikeuksien toteutumiseen:

Mutta naisilla on elämässään tärkeä tehtävä – lämpimän kodin ylläpitäminen ja myös lasten synnyttäminen ja kasvattaminen. Jos siis haluamme auttaa naisia politiikkaan, autamme heitä mm. luomalla kansallisen ohjelman, jolla rakennamme päiväkotia, esikouluja, iltapäiväkerhoja. (Siedlaczek, 18.2.2010, 61, 130.)

Mutta onko näillä kahdella kontekstilla mitään yhteyttä enää valtiososialismiin? Länsimaiseen feminismiin valtavirtaan kohdistettu kritiikki on huomauttanut, että valtiososialistisessa Keski- ja Itä-Euroopassa yksityinen sfääri

nähtiin turvapaikkana julkisen sfäärin yrityksiltä politisoida ihmisten yksityiselämä (Cerwonka 2008, 212–213), ja siksi feministinen tulkinta, jossa yksityinen sfääri nähdään patriarkaalisuuden tyyssijana ja julkinen sfääri puolestaan tasa-arvon tilana, ei vastaa taloudellisesti hyvin itsenäisten Keski- ja Itä-Euroopan naisten kokemuksia (Carlbäck et al. 2012, 10). On toki totta, että valtiososialististen maiden naisilla oli perhevelvollisuuksien ja palkkatyön yhdistämisestä syntyvä kaksoistaakka, mutta tämä ei tarkoita sitä, että julkinen sfääri yksin näyttäytyisi ensisijaisena paikkana naisten emansipaatiolle (Slavova 2006, 249).

Fuszaran edustama ”yhtäläiset mahdollisuudet” tulkitsee naisten emansipaation tapahtuvan kuitenkin juuri julkisessa sfäärissä, ja siksi jo pelkkä toiminta ilman ”tulosta” tai konkreettista vallankäyttöä on itse asiassa poliittisesti merkittävää. Jos ”yhtäläisten mahdollisuuksien” teksti kuitenkin tulkitaan kulttuurisessa kontekstissa, jossa julkista sfääriä ei nähdä ensisijaisesti naisten emansipaation areenana, pelkkä mahdollisuus näyttäytyä hieman tyhjänä vaihtoehtona. Samalla julkisen sfäärin ensisijaisuus asettaa sen ulkopuolelle jäävät naiset hankalaan asemaan, kuten Teresa Wargocka huomauttaa:

... pyydämme sitä, että jokaisella naisella Puolassa olisi mahdollisuus valita oma elämäntiensä, jotta myös se nainen, joka jää kotiin huolehtimaan lapsista, jos se on hänen tahtonsa, nauttisi samantyyppisestä yhteiskunnan tunnustuksesta ja kunnianhinnasta kuin poliitikonainen. (Wargocka, 18.2.2010, 61, 131.)

Tämän lisäksi lailliset kiintiöt ovat julkisen sfäärin mekanismi säädellä sitä, miten yksilöt voivat käyttäytyä. Tällä on selvä kytkös valtiososialistiseen menneisyyteen, jossa yksityistä sfääriä pyrittiin varjelemaan ja pitämään se vapaana julkisen sfäärin vallasta. Tämä auttaa tekemään ymmärrettäväksi esimerkiksi Skotnickin (2010) esittämän argumentin, että pariteetti haittaa äänestäjien vapautta. Tämä konteksti myös valottaa niitä lukuisia syytöksiä,

että kiintiöt tekevät demokratiasta keinotekoisien, sillä demokratia on tulkittu yksilön vapautena julkisen sfäärin interventioilta – ja siksi myös on järkeenkäypää syyttää lakialoitetta sen ”poliittisuudesta” (Owczarski, 18.2.2010, 61, 125), joka jälleen kerran yrittää ulottaa julkisen sfäärin kontrollia yksityiseen sfääriin. Oikeastaan ainoa tapa, jolla universaalien poliittisen subjektin viitekehys on voitu yhdistää sukupuolikiintiöihin, on ollut painottaa naisten eroavuutta universaalista normista ja tukea heidän pyrkimyksiään tulla osaksi tätä universaalialia. Tämä asetelma mahdollistaa representaation käsittämisen yksistään ideologian tasolla, jossa edustajat toimivat edustettujen puolesta tasapainotellen edustettavien mielipiteiden ja objektiivisten intressien välillä (Pitkin 1967, 210–212). Tällaisen edustuksen taustalla on käsitys politiikasta toimintana, jonka tulokset määrittävät edustuksen pätevyden, ei edustajien identiteettiä.

Verrattuna tähän käsitykseen demokraattisesta edustuksellisuudesta Puolan sukupuolikiintiökeskustelu näyttää merkittävänä räjähdyskentänä. Valtiososialistinen ”pakotetun emansipaation” historia on nimittäin mahdollistanut eräänlaisen käännöksen Fuszaran ”yhtäläisistä mahdollisuuksista” positiivisena diskriminaationa passiiviseksi määritettyjen naisten kannustamiseksi. Samalla tämä käänös

on kuitenkin tunnustanut poliittisen subjektin sukupuolittuneena ja vielä kirjannut sen sellaisena Puolan vaalilakiin. Sukupuolesta on siis tämän keskustelun johdosta tullut laillisesti tunnustettu poliittinen kategoria, vaikka tämä sukupuoli näyttäytyykin feminiinisenä, passiivisena ja kannustusta kaipaavana. Tässä suhteessa parlamenttikeskustelussa havaittu kyvyttömyys ymmärtää alkuperäistä lakialoitetta sen liberaalissa kontekstissa ja sen sijoittaminen menneeseen valtiososialistiseen kontekstiin on johtanut ehkä juuri siihen, mitä suurin osa kansanedustajista on yrittänyt välttää: poliittisen subjektin sukupuolittumiseen.¹³ Tämän keskustelun valossa ei näytä todennäköiseltä, että Fuszaran ”yhtäläiset mahdollisuudet” olisivat tulleet tulkituiksi niiden alkuperäisessä liberaalidemokraattisessa kontekstissaan, joten sukupuolen poliittinen tunnustaminen on puolalaisessa sukupuolikiintiötä koskevassa keskustelussa tulosta liberaalidemokraattisen tekstin ilmestymisestä horisonttiin, jota taustoittaa valtiososialismin jälkeinen käsitys universalistisen poliittisen subjektin ensisijaisuudesta demokraattisessa politiikassa. Tämä horisontti mahdollisti autonomiseen toimintaan tähtäävän sukupuolittuneen subjektin ymmärtämisen vain passiivisena, tukea ja kannustusta kaipaavana subjektina, jolla kuitenkin on sukupuoli – naisen sukupuoli.

Viitteet

- 1 Kiitän Suomen kulttuurirahastoa saamastani apurahasta, joka on mahdollistanut tämän tutkimuksen tekemisen. Kiitän myös Tomi Huttusta ja yhtä anonyymia arvioijaa syvällisistä kommentteista.
- 2 Donald Tuskin ensimmäisessä hallituksessa 2007–2011 PO (Platforma Obywatelska) oli suurin puolue ja muodosti koalitiollahituksen PSL:n (Polskie Stronnictwo Ludowe) kanssa. Oppositiossa istuivat PiS (Prawo i Sprawiedliwość),

- LiD (Lewica i Demokraci, usein vain Lewica), PJN (Polska Jest Najważniejsza, erosi itsenäiseksi puolueeksi PiS:stä syksyn 2010 kuluessa) ja MN (Mniejszość Niemiecka) – saksankielinen vähemmistöpuolue, jolla on taattu paikka parlamentissa. Puolan puolueet eivät asetu selvästi oikeisto-vasemmisto akselille, ja tämän kysymyksen kohdalla puolueiden sisäiset erot olivat myös merkittäviä.
- 3 Yksi merkittävä ero sukupuolipariteettialoitteen ja

- sitä edeltäneiden aloitteiden välillä on edellisen keskittyminen vain yhteen aspektiin demokraattisessa prosessissa, ts. naisten määrään vaalilistoilla. Tämä erottaa poliittisen representaation kysymyksen laajemmasta feministisestä agendasta, johon on perinteisesti Puolassa kuulunut myös hyvin kiistanalainen aborttikysymys. Toisaalta, käsittelemällä vain vaalilistoja, hankkeen merkitys demokratialle on saattanut kärsiä (ks. Phillips 1998, 238).
- 4 Osittain eroja vuoden 2009 kiintiökeskustelun ja aikaisempien feminististen lakialoitteiden kohdalla voi hakea parlamentin muuttuneesta kokoonpanosta. Toisaalta tulee huomata, ettei Tuskin ensimmäisellä hallituskaudella 2007–2011 eikä toisella, 2011 alkaneella hallituskaudella ole hyväksytty keinohedelmöitystä ja Euroopan unionin perusasiakirjan allekirjoittamisesta neuvotellaan edelleen.
- 5 Merkitsemätön muoto (*unmarked*) viittaa sanan oletusarvoiseen muotoon; merkitty (*marked*) puolestaan oletusarvosta johdettuun muotoon. Esimerkiksi suomalaisessa puheessa puhekiekelliset pronominit (”sä”) ovat merkitsemättömiä, oletusarvona käytettäviä muotoja; kirjakielinen muoto (”sinä”) puolestaan herättää kysymyksen, miksi sitä on käytetty. Puolan kielessä verbin maskuliininen muoto toimii oletusarvoisena, ja monikkomuotoisena se käsittää toimijoiksi niin miehet kuin naiset; verbin feminiininen muoto niin yksikössä kuin monikossakin viittaa vain naisiin (ja eläimiin). Puolan kielessä lähes kaikilla sanoilla on suku, ja siksi analogia esimerkiksi englannin kielessä käytetyn geneerisen maskuliinin ja puolan maskuliinin välillä on ongelmallinen ilman tarkempaa tarkastelua. Haluan analyysissäni säilyttää sen mahdollisuuden, että puolan maskuliininen muoto todella on geneerinen, ja antaa keskustelun osallistujien problematisoida sen sukupuolittuneisuus silloin, kun se on heidän mielestään tarpeellista. Tarpeen tullen merkitseen sanan maskuliinisen muodon lyhenteellä (m.) ja feminiinisen muodon lyhenteellä (f.).
- 6 Merkitystä ja merkitsemättömistä muodosta yhteiskuntatieteissä ks. Brekhuis (1998) ja Puolan kielessä Jaworski ja Galasinski (2000).
- 7 Tässä yhteydessä monet ovat huomauttaneet, että diskurssi naisten ”paluusta” julkisesta yksityiseen sfääriin ajoittuu samaan aikaan, jolloin kansalaisyhteiskunta omaksui sen poliittisen roolin, joka perheellä oli ollut valtiotalouden aikana (Watson 1993, Einhorn 1993, 65).
- 8 Aiemmin hyväksyttäjä ja lakiin kirjoitettuja sukupuolikiintiöitä löytyy entisten Euroopan valtiotalouden maiden osalta vain entisen Jugoslavian alueelta.
- 9 Todellisuudessa slogan ”todellisuus tasa-arvossa” (pl. *rzeczywistość w równości*) ei esiinny Kongressin kokouksen julistuksessa. Julistuksen 10. kohta koskee naisten asemaa yliopistoissa.
- 10 Puolankielinen termi *demokracja bezprzymiotnikowa* kirjaimellisesti kääntyisi ”demokratia ilman adjektiiveja”. Puheen kokonaisuudesta käy ilmi, että Dolata ajaa takaa suoran demokration käsitettä eräänlaisena demokration täyttymyksenä.
- 11 Tämänlaisten kommenttien on myös tulkittu tarkoittavan, ettei naisilla ole sijaa politiikassa, mutta argumentti koskee naiseutta, ei naisia, joilla tässä esitetyn näkemyksen mukaan on kaikki mahdollisuudet nousta sukupuolierojen yläpuolelle universaalien poliittisten subjektin tasolle.
- 12 Fuzaran ja Flisin vuoroissa on toki tietty ironinen elementti. Vielä huhtikuussa se, miten komitea lähtee työstämään lakialoitteita, oli avoinna, ja ironisilla kommentteilla saattoi hyvinkin olla vaikutusta työskentelyn tulokseen, mutta heinäkuussa jo komitean istunnon alussa oli päätetty perustaa parlamentaarisen komitean alakomitea työstämään uutta versiota lakialoitteesta parlamentin toista kierrosta varten. Tästäkin syystä Flisin korjaus näyttää palvelevan pikemminkin juuri sukupuolen epäpolitisointia ylipäättänsä kuin lakialoitteen leimaamista vain feministien aloitteeksi.
- 13 Syksyn 2011 vaalien pohjalta on vielä hankala tehdä laajempia tulkintoja sukupuolikiintiöiden vaikutuksesta Puolan politiikkaan, mutta mielenkiintoista on, että vuoden 2011 vaaleissa kolme kansanedustajaa kampanjoi avoimesti sukupuoli- tai seksuaali-identiteetin pohjalta.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

- Viitteet parlamenttikeskusteluun ovat rakenteeltaan seuraavanlaisia: puhujan nimi, päivämäärä, parlamentti-istunnon numero, sivunumero virallisessa stenografiassa.
- Viitteet parlamentaarisen komitean istuntoihin ovat rakenteeltaan seuraavanlaisia: puhujan nimi, päivämäärä, komitean nimi (NOW), istunnon numero, sivunumero virallisessa stenografiassa.
- Druk nr 2713 (2010), Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, ustawy - Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz ustawy - Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego, w związku z wprowadzeniem parytetu płci na listach kandydatów, Warszawa: Sejm Rzeczypospolitej Polskiej.
- Skotnicki, Krzysztof (2010), Opinia prawna na temat poprawek, Warsaw, 3 Aug 2010.
- Wieruszewski, Roman and Sękowska-Kozłowska, Katarzyna (2010), Opinia w sprawie poprawek..., Poznan 19 Aug 2010.

Kirjallisuus

- Auer, Peter (1984), On the Meaning of Conversational Code-Switching. – *Interpretative Sociolinguistics*. Eds. P. Auer and A. di Luzio, Tübingen: Narr. 87–112.
- Bakhtin, Mikhail (1981), Discourse in the Novel. – *Dialogical Imagination*. Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin, Mikhail (1984), *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Manchester: Manchester University Press.
- Blom, Jan-Peter and Gumperz, John (1972), Social Meaning in Linguistic Structures: Code-Switching in Norway. – *Directions of Sociolinguistics*. Eds. J. Gumperz and D. Hymes. New York: Holt, Rinehart and Winston. 407–434.
- Brekhus, Wayne (1998), A Sociology of the Unmarked: Redirecting Our Focus. – *Sociological Theory* 16(1), 34–51.
- Carlbäck, Helene, Gradszkova Yulia and Kravchenko Zhanna (2012), Introduction. – *And They Lived Happily Ever After. Norms and Everyday Practices of Family and Parenthood in Russia and Eastern Europe*. Eds. H. Carlbäck et al. Budapest: Central European University Press. 1–22.
- Cerwonka, Allaine (2008), Travelling Feminist Thought: Difference and Transculturation in Central and Eastern Europe. – *Signs* 33:4, 209–832.
- Dahlerup, D. and Freidenvall, L. (2005), Quotas as a 'Fast Track' to Equal Representation for Women. – *International Feminist Journal of Politics* 7:1, 26–48.
- Drew, Paul (1992), Contested Evidence in Courtroom Cross-Examination: The Case of a Trial for Rape. – *Talk at Work. Interaction in Institutional Settings*. Eds. P. Drew and J. Heritage. Cambridge: Cambridge University Press. 470–520.
- Drew, Paul and Heritage, John (1992), Analysing Talk at Work: An Introduction. – *Talk at Work. Interaction in Institutional Settings*. Eds. P. Drew and J. Heritage. Cambridge: Cambridge University Press. 3–65.
- Einhorn, Barbara (1993), *Cinderella Goes to Market. Citizenship, Gender and Women's Movements in East Central Europe*. London: Verso.
- Fuszara, Małgorzata (2011), Case Study: Poland: It's Time for Women: Gender Quotas on Electoral Lists. – *Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe*. Eds. D. Dahlerup and L. Freidenvall. Brussels: Directorate General for Internal Policies, European Parliament.
- Fuszara, Małgorzata (2009), Kobiety w polityce dwudziestolecia (1989-2009). – *Raport. Kobiet dla Polski – Polska dla kobiet. 20 lat transformacji 1989-2009*. Warszawa: Fundacja Feminoteka.
- Gadamer, Hans-Georg (1989), *Truth and Method*. New York: Continuum.
- Graff, Agnieszka (2008), *Rykoszetem. Rzecz o płci, seksualności i narodzie*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B.
- Gumperz, John (1982), *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huttunen, Tomi (2008), Understanding Explosion: the Case of the Russian Dandy. – *S ljubovju k slovu. FS Arto Mustajoki*. Eds. J. Lindstedt. Slavica Helsingiensia 35, Helsinki: Department of Slavonic and Baltic Languages and Literatures. 68–76.
- Huttunen, Tomi (2012), Autogenesis in Russian Culture: An Approach to the Avant-Garde. – *Understanding Rousianness*. Eds. R. Alapuro et al. London: Routledge. 165–182.
- Janion, Maria (1996), *Kobiety i duch inności*. Warszawa: Sic!
- Jaworski, Adam and Galasinski, Dariusz (2000), Vocative Address Forms and Ideological Legitimization in Political Debates. – *Discourse Studies* 2(1), 35–53.
- Kozek, Bartłomiej (2009), Praca, płaca i uprzedzenia, czyli rynek pracy z perspektywy genderowej. – *Raport: 20 lat – 20 zmian. Kobiety w Polsce*

- w *okresie transformacji 1989-2009*. Eds. A. Czerwińska i J. Piotrowska. Warszawa: Fundacja Feminoteka. 39–49.
- Lappalainen, Hanna (2005), Referointi ja variaatio. Sitaatit yksilöllisen variaation kuvastimina ja resursseina. – *Referointi ja moniäänisyys*. Eds. M. Haakana ja J. Kalliokoski. Helsinki: SKS. 150–186.
- Lappalainen, Hanna (2009), Koodinvaihto ja sen funktiot suomenkielisissä keskusteluissa. – *Kielet kohtaavat*. Eds. J. Kalliokoski et al. Helsinki: SKS. 123–160.
- Lotman, Yuri (1990), *Universe of the Mind*. London: Tauris.
- Lotman, Yuri (2009), *Culture and Explosion*. New York: Mouton de Gruyter.
- Lotman, Yuri (2005), On the Semiosphere. – *Sign Systems Studies* 33:1, 205–229.
- Phillips, Anne (1998), Democracy and Representation: Or, Why Should it Matter Who our Representatives Are? – *Feminism & Politics*. Ed. A. Phillips. Oxford: Oxford University Press. 224–249.
- Piotrowska, Joanna (2009), Parytet – bohater 20-lecia. – *Raport: 20 lat – 20 zmian. Kobiety w Polsce w okresie transformacji 1989-2009*. Eds. A. Czerwińska i J. Piotrowska. Warszawa: Fundacja Feminoteka. 153–162.
- Pitkin, Hanna F. (1967), *The Concept of Representation*. Los Angeles: University of California Press.
- Psathas, George (1995), *Conversation Analysis: the Study of Talk-in-Interaction*. London: SAGE.
- Ricoeur, Paul (1981), *Hermeneutics and Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, Emanuel (1987), Between Macro and Micro. Context and Other Connections – *The Micro-Macro Link*. Eds. J. Alexander et al. Los Angeles: University of California Press. 207–234.
- Schegloff, Emanuel and Sacks, Harvey (1973), Opening up Closings. – *Semiotica* VIII:4, 289–327.
- Semenenko, Aleksei (2012), *The Texture of Culture. An Introduction to Yuri Lotman's Semiotic Theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Slavova, Kornelia (2006), Looking at Western Feminisms through the Double Lens of Eastern Europe and the Third World. – *Women and Citizenship in Central and Eastern Europe*. Eds. J. Lukić et al. Aldershot: Ashgate. 245–263.
- Torop, Peeter (2008a), Translation and Semiotics. – *Sign Systems Studies* 36:2, 253–258.
- Torop, Peeter (2008b), Translation as Communication and Autocommunication. – *Sign Systems Studies* 36:2, 375–397.
- Watson, Peggy (1993a), Eastern Europe's Silent Revolution: Gender. – *Sociology* 27:3, 471–487.
- Watson, Peggy (1993b), The Rise of Masculinism in Eastern Europe. – *New Left Review* 1/198, 71–82.
- Żyłko, Bogusław (2009), *Semiotyka kultury*. Gdańsk: Słowo/obraz terytoria.